

En Altertavle af Fru Ingemann

Jette Lund

En Altertavle af Fru Ingemann

Lucie Marie Ingemanns alterbilleder

Syddansk Universitetsforlag 2018

University of Southern Denmark
Studies in Art History vol. 10

© Forfatteren og Syddansk Universitetsforlag 2018
Sats, repro og tryk: Narayana Press
Omslag: Donald Jensen, Unisats ApS
Bogen er sat med Bembo 12/15
Trykt på Scandia Smooth Naturel
ISBN 978-87-408-3151-1

Omslagsfoto: Lucie Marie Ingemann:
Kongernes tilbedelse. 1829. Olie på lærred. Sigersted Kirke.

Udgivet med støtte fra:
Den Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse
Landsdommer V. Gieses Legat
VELUX FONDEN

B. S. Ingemann-Selskabets skriftserie, bind 15

Mekanisk, fotografisk, elektronisk eller
anden mangfoldiggørelse af denne bog
er kun tilladt med forlagets tilladelse eller
ifølge overenskomst med Copydan/VISDA

Syddansk Universitetsforlag
Campusvej 55
5230 Odense M

www.universitypress.dk

Indhold

Forord 7

Kapitel 1

Introduktion 9

Lucie Marie Ingemann 10

Kvindelige kunstnere og deres uddannelsesvilkår 14

Kapitel 2

Fire genrer 17

Blomstermaleriet 17

Portrættet 23

Genremaleriet 29

Det religiøse maleri 32

Kapitel 3

Teologiske og religiøse strømninger i 1800-tallet 35

To fremtrædende teologer i samtiden 37

Kapitel 4

Altertavler 39

Lucie Ingemanns altertavler 40

Lucie Ingemanns sidste altertavle 100

Kapitel 5

Samtidens opfattelse af Lucie Ingemanns billeder 103

Kapitel 6

Lucie Marie og Bernhard Severin Ingemann III

Kapitel 7

Altertavler af Lucie Ingemann, der er i brug i dag 117

Sorterup 118

Kindertofte 120

Ørum 120

Hjardemål 123

Laurbjerg 124

Særslev 124

Sdr. Asmindrup 128

Overlade 130

En ægte Lucie Ingemann? 130

Kapitel 8

Gemt, men ikke glemt 135

Katalog

Lucie Marie Ingemanns altertavler 141

Alfabetisk / Geografisk 141

Færøerne, Island og Grønland 157

Kronologisk 160

Litteratur 163

Noter 167

Personregister 171

Forord

Nærværende bog er baseret på et speciale i kunsthistorie skrevet til Københavns Universitet i 2011. En forelæsningsrække om Guldalderen blev startskuddet til min fordybelse i Lucie Ingemann (1792-1868) og hendes meget omfangsrige altertavlemaleri. En stor tak til lektor, dr.phil. Ragni Linnet, Institut for Kunst- og Kulturvidenskab, som stod for denne inspirerende forelæsningsrække.

At kvinder i attenhundredetallet dyrkede maleriet, var ikke usædvanligt, men det var hovedsagelig blomsterstykker, de beskæftigede sig med. Dette gjaldt også Lucie Ingemann, der fik undervisning hos nogle af tidens store blomstermalere. Det skulle imidlertid blive altertavlemaleriet, der gjorde Lucie Ingemann kendt i sin samtid. Efter et par blomsterbilleder med religiøst islæt (1824 og 1826), som begge blev udstillet på Charlottenborg, påbegyndte hun i 1827 sin første egentlige altertavle, og det skulle i de følgende godt fyrre år blive til mere end halvtreds altertavler. Lucie Ingemann blev således en pioner inden for det kvindelige kunstunivers. I 1822 blev hun gift med Bernhard Severin Ingemann (1789-1862), og i samklang med ham fandt hun inspirationen til sine religiøse billeder.

Ud fra Lucie Ingemanns lille erindringsbog, *Et lille Levnetsløb til Bernhard*, samt private breve gives her en skildring af hende både som privatperson og som kunstner. En væsentlig del af *En Altertavle af Fru Ingemann. Lucie Marie Ingemanns alterbilleder* er katalogdelen. At finde frem til alle disse altertavler har været et meget spændende arbejde, som ikke var gået uden hjælp fra andre. En stor tak til de mange, der ved mine talrige besøg i kirker og sognehuse har vist velvilje og interesse for mit projekt. Også stor tak til museer og privatpersoner, hvis hjælpsomhed har været en uvurderlig støtte for mig. Det gælder museerne i Sorø, Roskilde, Næstved og Vordingborg, og det gælder ikke mindst Nationalmuseet og kirkeværket, hvor jeg har mødt stor venlighed og hjælpsomhed i forbindelse med mit arbejde. Også Kr. Nielsen fra B.S. Ingemann-Selskabet, som gennem hele forløbet med

bogen har vist mit arbejde stor interesse og hjælpsomhed, skylder jeg en stor tak i forbindelse med specielt billedmaterialet. Bogen ville ikke være den samme uden de mange skitser, som han generøst har stillet til min rådighed. For støtte til bogens trykning takker jeg Den Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse, Landsdommer V. Gieses Legat og VELUX FONDEN.

Men den største tak går til Niels, min ægtefælle, der trofast har ledsaget mig på alle mine rejser rundt i landet i min søgen efter alberttavlerne. Uden hans hjælp og mange fotografier var bogen ikke blevet en realitet.

Jersie Strand, i april 2018.

Hvor intet andet oplyses, skyldes de fotografiske optagelser Niels Lund.

Med hensyn til museerne anføres deres gamle betegnelser. Sorø Museum indgår i dag i Museum Vestsjælland, Næstved Museum og Vordingborg Museum i Museum Sydøstdanmark.

Kapitel 1

Introduktion

Håndskriftsafdelingen på Det Kongelige Bibliotek i København har et manuskript med titlen: *Et lille Levnetsløb til Bernhard*. I et fint lille papbind overtrukket med grønt glanspapir og med en smal guldstreg langs kanterne er løst indsat 174 håndskrevne blade. Den lille bog er forsynet med fire grønne silkebånd, hvis formål er dels at holde sammen på bladene og dels at markere det private og fortrolige ved den. Bogen er skrevet ad flere omgange. Første del er skrevet med fin og sirlig skrift i perioden 1818–28 (fig. 1), og de seneste sider er skrevet så sent som 1861. Disse senere blade er skrevet på grovere papir og med større skrift end de tidligere. I denne afdeling af manuskriptet findes også en del rettelser, og både den større skrift og de mange rettelser tyder på et svigtende syn (fig. 2).

Som manuskriptet foreligger i sin helhed, er der tydelige tegn på, at der er blevet redigeret i det. Nogle af de oprindelige blade er blevet erstattet af senere skrevne blade, hvilket viser sig ved den større skrift og det grovere papir, men indholdsmæssigt passer de fint ind i kronologien.

Manuskriptet er skrevet af Lucie Marie Ingemann, og det er stilet til hendes ægtefælle, Bernhard Severin Ingemann, som hun blev forlovet med i 1812 og gift med i 1822. I årene 1818–19 var han på en rejse til Italien, og Lucie indleder sin levnedbeskrivelse således: *Jeg lovede Dig en Gang før Du rejste, at skrive Dig mit lille Levnetsløb*.

Disse selvbiografiske optegnelser og erindringsglimt giver os et enestående indblik i denne kvindes liv og udvikling i den periode, der i dag benævnes Guldalderen.¹

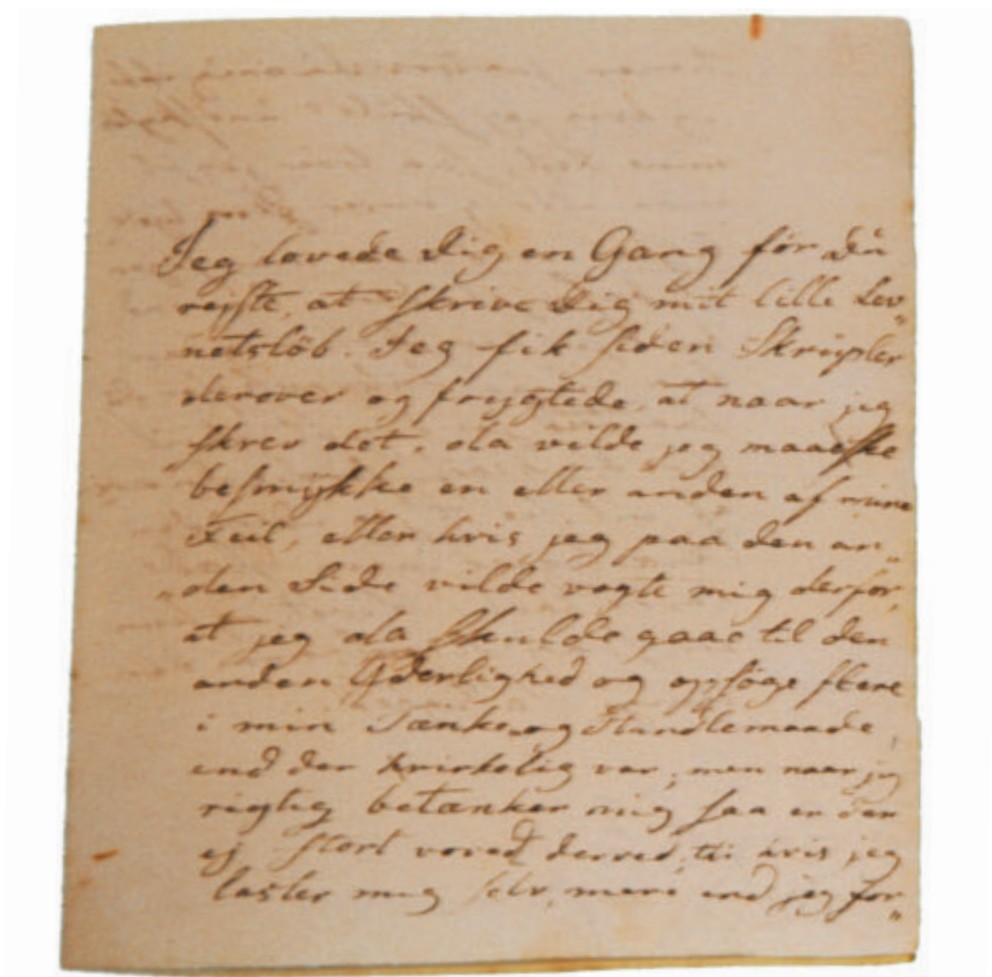

Fig. 1. Tidlig manuskriptside af Et lille Levnetsløb til Bernhard.

Lucie Marie Ingemann

Lucie Marie Mandix blev født den 13. februar 1792 i København, og hun voksede op i et hjem tilhørende det højere borgerskab. Hendes fader var konferensråd Jacob Mandix – en periode tillige amtmand på Bornholm – og hendes moder Margrethe Elisabeth Hvistendahl, der var af præsteslægt. I et beskyttet miljø voksede Lucie op med rige muligheder for at stifte bekendtskab med teater, litteratur, musik og kunst.

1) 1861.
Jeg har Gud ske Lov va-
ret saa lykkelig, at vi næsten
bestændig har været sam-
men, paa den for mig
saa korte ^{tid} Tid, da Jæger
udeenlands: fra April 1818
til October 1819. Hvad jeg har
oplevet i den Tid, har jeg i
mine Breve. Paa den lille
Udeenlandsrejse du gjorde
med mig 1828 for at jeg skulde
de se Gilledgabrierne i

Fig. 2. Senere manuskriptside af Et lille Levnetsløb til Bernhard.

Fra jeg var 6 Aar til jeg var 9 Aar havde mine forældre en Loge i Theateret hver 14de Dag. Jeg var altid med og det var da en stor Glæde for mig og, som jeg troer, en Udvikling for min Phantasie som var mig tienlig.²

Også ballet interesserede hende meget. Balletten levede jeg dog meest i, skriver hun og fortæller, hvordan hun til moderens klaverspil dansede roller fra balletter, hun havde oplevet på teatret. Naturligvis med passende kostumer og ofte fantasifuldt udstyr.

Fra en tidlig alder fik hun læst højt af forældrene; blandt andet læste begge Holberg for hende. Selv nævner hun Wessel, hvis *Kærlighed uden Strømper* morede hende så meget, at hun lærte den udenad fra begyndelsen til enden – *jeg troer, at jeg kan den endnu*, som hun skriver – samt Johannes Ewald, som gjorde et stærkt indtryk på hende.³ Lucie fik et stort kendskab til både samtidens og den klassiske litteratur. Interessen for litteratur fulgte hende hele livet igennem. I et brev til H. C. Andersen så sent som 1867, året før sin død, nævner hun Henrik Ibsens *Brand* (1866), hvis indhold hun både kommenterer og vurderer. Hun har dog *maattet læse kun Lidet ad Gangen, da den er smaaestilet*.⁴

Musikken spillede også en stor rolle i hendes opvækst. I hendes hjem var det naturligt både at spille og synge. Lucie fik klaverundervisning, men da hun hadede al repetition, spillede hun sonater af ren pligt, som hun skriver. Selv komponerede hun små melodier, men en af de ting, hun ved, hun ikke kan – *som der forresten er saa meget af* – er at sætte akkompagnement til den skrevne melodi:

*Jeg har componeret en 8-9 Melodier. De ere komne af Stemninger hvori jeg har været, og som jeg følte mig næsten tvungen til at give et Slags Liv; men jeg havde for liden musikalsk Udvikling til at kunne sætte et Accompanement til, som idet det greb ind i Melodien fremhævede Characteren i Melodien.*⁵

Lucie voksede op i et kærligt, intellektuelt og musisk hjem, hvor hun fik alle muligheder for personlig udvikling. Følgende uddrag er betegnende for hendes trygge barndom:

*Om Eftermiddagen, naar Vejret var dertil, spadserede Fader med mig. I Mørkningen sang jeg ved Pianoet og den øvrige Aften syede strikkede eller læste jeg. Somtid læste min Fader høit for os: Jeg havde saaledes nok, at anvende Tiden til.*⁶

Lucie var et reflekterende og dybt religiøst menneske. Det var i begyndelsen af 1800-tallet almindeligt i såkaldt dannede og oplyste kredse at betragte kristendommen ud fra en rent fornuftsmæssig synsvinkel, og det var således en forstandsreligion, hun mødte hos forældrene, hvor specielt faderen var dybt forankret i rationalismen. Lucie følte en længsel efter et mere personligt

forhold til Gud, og i forbindelse med en farefuld færd alene til Hyllested fornemmede hun, at Gud var den, hun kunne ty til.

Lucies mor befandt sig i Hyllested, mellem Fuglebjerg og Skælskør, i forbindelse med en ældre slægtnings sygdom, og Lucie selv opholdt sig hos sin onkel Jens Hvistendahl i præstegården i Vollerslev nær Køge. Året var 1807, og den engelske flåde var netop gået i land på Sjælland. Danmark var i krig. Lucie var meget bekymret, især for sin mor, og hun ville meget gerne besøge hende i Hyllested. Det fik hun imidlertid ikke lov til af onklen; englænderne var allerede i området. I al hemmelighed tog Lucie så en nat afsted, iklædt onklens rejsekappe og hat. Efter mere end et døgn's strabadser nåede hun frem til Hyllested i god behold, en distance på syv mil, knap halvtreds kilometer.

I sin bekymring og fortvivlelse over situationen med moderen skriver Lucie:

Jeg sank overvældet af min Smerte paa Knæ og bad til Gud med den inderligste Hæftighed. Jeg følte mig forunderlig styrket derved, jeg tvivlede ikke længer paa hvad jeg skulde gjøre og jeg følte mig forvisset om at Gud vilde holde sin Haand over mig.⁷

Og senere, da beslutningen var taget, og alt var forberedt:

Da jeg mærkede at alt i Huuset var stille og at Tante sov trygt, stod jeg op, jeg bad endnu en Gang Gud inderlig om hans Beskyttelse og følte mig styrket.⁸

Denne tro på en kærlig og beskyttende Gud skulle senere komme til udtryk i hendes kunst.

For Lucie Ingemanns virkefelt blev kunsten. Meget tidligt fik hun privatundervisning hos forskellige lærere. Især dyrkede hun blomstermotiver – et ikke overraskende motiv for en kvindelig maler på den tid – men også portrætter interesserede hende. Genrebilleder blev det også til, men et motivmæssigt skelsættende år blev 1827, hvor Lucie Ingemann påbegyndte sin første altertavle. På det tidspunkt havde hun en stor produktion af malerier, tegninger og raderinger bag sig. Lucie Ingemanns største kunstneriske indsats blev dog inden for altertavlemaleriet, hvor hun i en periode på godt fyrrer år udførte mere end halvtreds alterbilleder.

Med afsæt i *Et lille Levnetsløb til Bernhard* og private breve vil denne bog tegne et portræt af Lucie Ingemann, primært som kunstner. Hovedvægten vil blive lagt på hendes altertavler, der placeredes i kirker over hele landet og sågar nåede helt til Færøerne, Island og Grønland. Med en produktion på omkring et halvt hundrede altertavler var hun en dominerende skikkelse i Guldalderens altermaleri, i selskab med C.W. Eckersberg, J.L. Lund, Jørgen Roed og andre i dag mere kendte navne. Interessante spørgsmål i forbindelse med Lucie Ingemanns altertavler er, hvor de blev placeret, og i hvor høj grad de stadig tjener som altertavler. Er de blevet erstattet af nyere ved de store restaureringer, der fandt sted ved vore kirker specielt i sidste del af 1800-tallet, er de gået i forfald og kasseret, eller har de blot fået mere perifere placeringer i kirkerne?

Kvindelige kunstnere og deres uddannelsesvilkår

Kunstakademiet i København blev grundlagt i 1754, og det var her, kunstnerne blev uddannet. Her fik de undervisning i at tegne af efter forskellige forlæg, først efter modeltegninger eller stik efter malerier, senere efter afstøbningssamlingens gipsafstøbninger og senest efter levende model. Undervisning i at male foregik ikke på Kunstakademiet, men ved privatundervisning hos en af Akademiets professorer, og sådan vedblev det at være indtil 1842, hvor denne disciplin formelt kom til at indgå i selve uddannelsen.⁹

Men Kunstakademiet optog kun mandlige elever – der var ikke adgang for kvinder. Den eneste mulighed for en kvindelig kunstner var privatundervisning. Den kunne foregå hos de etablerede malere, der derved fik mulighed for en ekstra indtægt, men også professorerne på Kunstakademiet, der som ovenfor anført i privat regi underviste de mandlige elever i at male, underviste kvinder. C.W. Eckersberg, professor ved Kunstakademiet, havde adskillige kvindelige elever. Dette fremgår af hans dagbøger, hvor også Lucie Ingemann er nævnt flere gange, men om der i dette tilfælde har været tale om et egentligt elevforhold, er tvivlsomt. Sikker er det dog, at Lucie Ingemann besøgte Eckersbergs atelier under et Københavnsophold i påsken 1826, hvor en bekendt sad model for hende. Eckersberg har i sin dagbog skrevet følgende:

22. marts 1826: Fru Ingemann begyndte at male et Portrait.

23. 24. og 27. malede Fru Ingemann efter Frøken Wiim.¹⁰

At der har været yderligere kontakt mellem de to, er hævet over enhver tvivl. Eckersberg, der som professor havde fritid på Charlottenborg, omtaler adskillige steder i sine dagbøger besøg af Lucie og Bernhard Ingemann, og også Lucie Ingemann skriver i sin levnedbeskrivelse om kontakten med Eckersberg. I den sene del af *Et lille Levnetsløb*, skrevet i 1861, omtaler hun blandt andet besøget i hans atelier i 1826:

Jeg lod da nogle Hoveder, jeg havde malet efter Bønder, (i den Hensigt at bruge dem til et Alterbillede jeg tænkte paa), komme ind. Med Hensyn til Farverne var de daarlige, men Opfatningen i Tegningen var der et Slags Liv i. Eckersberg fandt dem karakteristiske og opmuntrede mig, til at og til at male Figurer (sic). Han tilbød mig at komme til sig og jeg kom til ham, vist en 5 til sex Gange; han lod mig begynde at male efter Elise Vihm, som var saa kiærlig at sidde for mig og han malede Hovedet, for at viise mig at modellere et Hoved og det var meget lærerigt for mig; men hvad der var mig af den største Vigtighed, var, at han viiste mig i hvad Afstand man skulle see sin Model og lærte mig at maale i Luften paa Blyanten Forkortningerne, som man tydelig kan see naar man lukker det eene Øie. Jeg er ham inderlig taknemmelig for den Anviisning. Uden den havde jeg vel endnu famlet i Mørke.¹¹

Først i 1888, tyve år efter Lucie Ingemanns død, fik kvinder en form for adgang til Akademiet, idet der oprettedes en Kunstscole for Kvinder. Her kunne de få undervisning, dog i et særskilt lokale, og havde sammen med de øvrige elever på Akademiet adgang til forelæsninger, kunstsamlinger og bibliotek.¹²

Der skulle gå endnu tyve år, før det blev muligt for kvinder at søge om optagelse på Akademiet på samme vilkår som mænd. Dette skete i 1908, hvor Kunstscolen for Kvinder blev lukket. Den kønsopdelte undervisning ophørte, og der blev indført fællesundervisning i alle klasser – undtagen dem, hvor der blev arbejdet efter nøgenmodel. På Kunstscolen for Kvinder havde eleverne hele tiden haft mulighed for at udføre studier efter nøgenmodel, men nøgenmodelstudier sammen med de mandlige elever – det stred mod tidens moralsæt. Først i 1924 indførtes fællesundervisning i alle dele af uddannelsen.¹³